

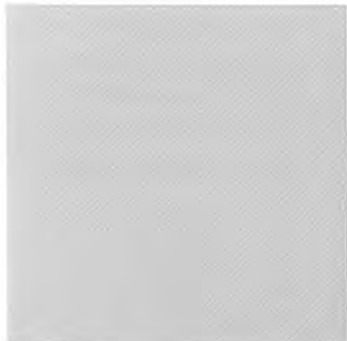

P A T R O N A T
D'ESTUDIS HISTÒRICS
D'OLOT I COMARCA

(Annals 1994)

p. 69 - 88

*La Vall
d'Hostoles
en el segle XV*

**Josep Canal
Carles Fochs
M.ª Mercè Homs**

1.- ELS DARRERS ANYS DE LA JURISDICCIÓ FEUDAL DELS SENYORS D'HOSTOLES

Els problemes que tenien plantejats la pagesia de la Vall d'Hostoles a inicis del segle XV, eren dos: la redempció de la jurisdicció senyorial, a mans dels senyors dels castells d'Hostoles, i l'alliberament de les servituds amb la redempció personal del mas. Però, no només la gent d'Hostoles desitjava alliberar-se del govern dels senyors feudals i passar a dependre de la jurisdicció reial. També multitud de llocs de la Catalunya Vella es plantejaven aquesta mateixa qüestió.

El problema de la redempció personal, doncs, es manifestava en el seu moment més àlgid i els conflictes, al camp, anaven creixent. Els pagesos eren fortament lligats al mas, i la redempció personal, que depenia de la voluntat del senyor, era cada vegada més difícil d'obtenir. I aquesta pressió s'exercia, precisament, en un moment en què essent la població camperola molt disminuïda per causa de les pestes del segle XIV, els senyors estaven menys que mai disposats a facilitar la sortida dels pagesos del mas.

En tan crítica situació, els senyors varen obtenir el 1413 de Ferran I, dit "el d'Antequera", reunit en Corts, la Constitució "*Com a molts...*"⁽¹⁾. Durant aquest any (1413), s'havien cremat collites i cavat fosses als camps.

(1) Cfr. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Barcelona, Ed. 62, 1968, vol. II, p. 256.

Es tracta, evidentment, d'una provocació. Però, contra qui van adreçades aquestes amenaces? El problema radica, sense cap dubte, en la rehabilitació dels masos rònecs, que -per una causa o altra- els senyors volen recuperar. Segons Jaume Vicens i Vives, la decisió de les Corts de 1413, contrària als interessos dels pagesos, clausurava una etapa d'actuació de la monarquia per resoldre el problema remença i endegar a bon fi la crisi del camp. Evidentment, fou una decisió que els propietaris arrencaren a Ferran I, aprofitant el canvi dinàstic (Compromís de Casp). Així doncs, s'enterrà la política de Joan I i de Martí l'Humà favorable als remences.

Mentre succeïa tot això, el problema de la redempció de la Vall -que havia estat venuda el 1357⁽²⁾ pel rei Pere III el Cerimoniós- restava parat, ja que el 1401⁽³⁾ Martí l'Humà revalida la venda efectuada, al·legant que no s'havien retornat al senyor d'Hostoles la totalitat de les quantitats que havia satisfet. Tot i això, el comte - rei Martí havia donat llicència a la Universitat d'homes i dones de la Vall a fi que es poguessin congregar per recaptar i repartir-se les quantitats necessàries per fer front a la devolució dels diners pendents.

De tota manera, el Consell Reial per a la redempció de les jurisdiccions venudes, no estava conforme amb aquesta situació i, el dia 14 de març de l'any 1416⁽⁴⁾, va aconsellar al comte - rei que havia de recuperar la possessió del domini al·lodial dels castells d'Hostoles, de Puig Alder, de Colltort, de Rocacorba, i dels llocs i les parròquies de la Vall, així com la possessió del mer i mixt imperi, cosa que féu complir Alfons IV, primogènit i Príncep de Girona, manant a Arnau de Fonolleda, veguer de Girona, que s'adrecés personalment als castells ja predits i rebés en nom seu la possessió dels castells, llocs i parròquies.

Finalment, el dia 18 de juliol de 1419, Alfons IV va concedir, a petició de la Universitat de la Vall, una carta de privilegi, a fi que la Universitat pogués reunir-se per elegir cònsols i consellers, els quals governessin la Vall en nom seu⁽⁵⁾. Amb aquesta finalitat, el dia 8 de setembre de 1419, es varen

---

(2) A.C.A... *Reg. de vendes del reial patrimoni*, vol. V, p. 1024 - 1037.

(3) *Ibid.*, p. 1024 - 1037.

(4) *Ibid.*, p. 1025 - 1042.

(5) A.C.A... *Reg. Gratiarum*, vol. VI, *Rei Alfons IV, anys 1418 - 1420*, fol. 191.

reunir a l'església de Sant Feliu de Pallerols una representació de la major part dels veïns de la Vall: 2 per la parròquia de Sant Pere Sacosta, 8 per la parròquia de les Encies, 9 per la parròquia de Cogolls, 11 per la parròquia de Colltort, 6 per la parròquia de Pineda, i 12 per la parròquia de Sant Feliu de Pallerols. Elegiren 5 còsols i 20 consellers, els quals havien d'iniciar els actes de governació de la Vall que, per fi, havia passat a jurisdicció reial⁽⁶⁾.

Però, l'any 1432, el rei Alfons IV, agraït als senyors pels auxilis que li havien prestat en la campanya d'Itàlia, va dictar a les Corts de Barcelona la Constitució "*Commemorantes*"...⁽⁷⁾ que contenia severes disposicions contra els remences que abandonessin els masos. Efectivament, el senyor podia pregonar per fires i mercats, en el termini d'un any i un dia, la fugida dels seus pagesos, i a més podia perseguir-los i fer-los gitar de Pau i Treva. Clarament és una constitució anti-remença, un pas enrera, que tancava de nou als pagesos qualsevol possibilitat de redempció.

2.- TRANSICIÓ I TURBULÈNCIA ENTRE 1419 I 1462

La implantació i consolidació dels privilegis, concedits pel rei Alfons IV el 1419, no foren de fàcil aplicació. En primer lloc, la Vall sortia de suportar, durant seixanta-dos anys, el més dur feudalisme de Guillem Galceran de Rocabertí i del seu fill Grau. Un factor més de turbulència: cal afegir-hi el fet que, durant tot aquest període de transició, els dits senyors d'Hostoles pledejaren amb la família Pròxita per recuperar els drets que consideraven que tenien encara sobre el castell. Però el més destacat, com a factor negatiu, pel que fa als pagesos d'aquell moment, era la inexperiència de la gent de la Vall d'Hostoles per governar-se, cosa no gens estranya si tenim en compte que durant quatre segles no foren gent lliure. No saberen, doncs, aprofitar prou bé que l'any 1425⁽⁸⁾, el rei Alfons IV concedís als homes de la Vall un privilegi que els permetia fer l'elecció i creació d'un batlle, que judiqués i coneixés -només- sobre fets civils. Encara que després,

---

(6) A.P.S.F.P., *Llibre de privilegis de la Universitat de la Vall d'Hostoles*.

(7) Cfr. P. VILAR, *op. cit.*, p. 156.

(8) A.C.A., *Batllia reial*, reg. 2749.

a instància dels síndics de la ciutat de Girona, va suspendre l'aplicació d'aquest privilegi, novament el restablí en la predita carta de l'any 1425. Tots aquests factors expliquen la gran inestabilitat per la qual va passar la Vall, causada per l'empitjorament del crònic conflicte entre senyors i pagesos, que s'anava enverinant.

Aquests fenòmens, i altres que no coneixem, degueren propiciar que la Vall d'Hostoles esdevingués el bressol de la revolta que s'anava covant. La precarietat de govern per què passava la Vall, devia propiciar -especialment els anys més pròxims a la revolta- un lloc apte per a les reunions i conspiracions d'uns pagesos clarament ja disposats a tot. A més, la consciència pagesa havia canviat. Gaudien del suport del poder reial i de preses de posició al seu favor, com la d'un jurista tan notable com Tomàs Mieres. Tot plegat feia que els pagesos veiessin clarament que s'atentava contra els seus interessos i contra la seva dignitat com a persones. D'aquell pagès del segle XII - XIII, aïllat al seu mas, suportant -generació rera generació- els maltractaments de la prepotència feudal, fins a aquest pagès de la meitat del segle XV, que actua associat i que és conscient que solament l'actuació conjunta podia posar remei als seus problemes, hi ha un món de diferència.

Com més conscient anava essent la pagesia de la seva explotació i espoliació, més insostenible es feia la massiva situació de dependència. Massivitat que l'estudi de les fonts documentals d'aquests anys patentitza prou bé. Així doncs, a la Vall d'Hostoles, el noble Dalmau de Rocabertí, que conservava els seus béns a la Vall, va concedir, a Dalmau de Vilar⁽⁹⁾, la batllia del mas, de la mateixa forma com l'havien tinguda els seus antecessors; per aquest document coneixem que els nombrosos masos que depenien d'aquesta batllia i l'alou del mas Vilar, eren subjectes als mals usos i a la redempció personal. Mentrestant, a la veïna Amer, uns trenta-sis masos de la seva vall eren també remences, tal com ens queda confirmat en un capbreu ⁽¹⁰⁾ que l'abat Bernat va fer escripturar l'any 1444, i en el qual els pagesos

---

(9) A.C.O., *Reg. de capbreus del s. XVIII*. Notaria de la Vall d'Hostoles. El document transcriu, entre altres, la concessió feta el dia 17 de maig de 1442.

(10) A.D.G. *Carpeta de capbreus de l'abat d'Amer*.

i les seves famílies es declaren homes propis de l'abat, acasats i afocats, prestant els mals usos de l'eixorquia, intèstia, cugucia i redempció personal, comproment-se cada un d'ells a fer residència contínua al mas i no traslladar-se per habitar en cap castell, vila o lloc privilegiat. Igualment, el juriscònsol Tomàs Mieres, en la recopilació que féu dels costums de la diòcesi de Girona, entre els anys 1430 i 1439, constatà que estaven en ple ús les percepcions sobre els cinc mals usos i la redempció personal, així com també estava en vigor el dret de maltractar que tenien els senyors sobre els seus pagesos⁽¹¹⁾.

A tots aquests problemes, cal afegir-hi el conflicte que hi havia entre el rei Joan II i la Generalitat de Catalunya, situació responsable que, des de 1447 fins a 1460, s'anés gestant -cada vegada amb més força- el futur drama d'una revolta de pagesos de remença, la qual acaba sobreposant-se a la guerra civil de 1462 - 1472. Efectivament, l'any 1447 es començaren a celebrar reunions de remences, responnent a un nou brot de creixement del conflicte entre senyors i pagesos, sense que cap bàndol volgués cedir en les seves postures. El maig de l'any 1448⁽¹²⁾, representants dels remences de Girona es traslladaren a Vilafranca del Penedès, a la Cort Reial, i oferiren a la reina Maria, lloctinent del Principat, 64.000 florins barcelonesos a canvi que la Corona intervingués en la supressió dels mals usos. A fi de facilitar la gestió, el rei, des de Nàpols, disposà que els pagesos poguessin reunir-se per tractar l'assumpte. Les assemblees foren nombrosíssimes, però el bisbe de Girona, que era gran propietari de masos remences, va oposar-s'hi. La reina Maria, tot seguit, li contestà negant que els remences estiguessin obligats a prestar-li jurament de fidelitat, i que només era al rei a qui l'havien de prestar. La suma d'obstruccions i impediments múltiples, ajornà l'any 1455 la suspensió de la prestació dels mals usos, decretada pel rei Alfons IV⁽¹³⁾, fet que radicalitzà, encara més, la postura dels senyors.

---

(11) T. MIERES, "La compilació", in Josep M.ª PONS i GURI, *Les col·leccions de costums de Girona*, Barcelona, Fundació Noguera, 1988, p. 251 i ss.

(12) Cfr. J. VICENS VIVES, *Historia de los remensas (en el siglo XV)*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1978, p. 49-50.

(13) *Ibid.*, p. 56.

Una de les figures més rellevants de la causa remença que estem analitzant fou Francesc de Verntallat⁽¹⁴⁾. La primera notícia que d'ell tenim es remunta al 28 de març de 1444, en què consta que el futur cabdill remença resideix a Sant Privat de Bas. Durant els anys 1446 i 1448, viu a Batet, on es casà amb Joana del mas Noguier. No tornem a tenir notícia del personatge fins al 1462, quan la reina Joana li tramet un document⁽¹⁵⁾ confiant-li la host remença dels pagesos ja revoltats. És impossible pensar que aquest líder indiscutible, acceptat amb fervor per tots els pagesos, pogués arribar a la direcció absoluta del moviment sense unes intenses actuacions prèvies, de les quals, però, no disposem de cap notícia. Hem de suposar, doncs, que entre els anys 1445 i 1462, Verntallat degué desplegar una forta activitat per tota la Muntanya remença, recorrent les valls del Fluvià, de Bianya, de Bas, d'Hostoles i de Santa Pau. D'aquesta hipotètica activitat, en resultà un aspecte altament positiu: el moviment remença disposa, per fi, d'un cabdill, acceptat disciplinadament i unànimement.

Com hem advertit anteriorment, la implantació de la batllia reial, concedida l'any 1419, no fou d'aplicació fàcil. Els obstacles, algunes vegades sorgiren de la casa dels Rocabertí, la qual sostenia que tenia drets, encara, sobre el castell. En d'altres ocasions els obstacles vingueren causats per actuacions de la ciutat de Girona. Tot i això, a petició de la Universitat i prohoms de la vila, lloc i parròquies de la Vall d'Hostoles, el 18 de novembre de 1458, el rei Joan II confirmà el privilegi especial⁽¹⁶⁾ a fi que, a la Vall, la Universitat pogués tenir consolat propi i que cada any, per la festa de Santa Maria de febrer, els homes fossin convocats per poder elegir tres cònsols i nou consellers que representessin les set parròquies de la Vall. El document és d'una extraordinària significació per la complexa problemàtica il·lustrada.

L'any 1461, els feudals del nord de Catalunya, -que es negaren sempre a respectar les ordres d'Alfons IV-, aprofitant el fet que al rei Joan II li era

(14) Cfr. J. M. de SOLÀ-MORALES, "El matrimonio de Verntallat, su descendencia y su círculo familiar", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, volum. XXII, 1975, p. 400.

(15) Cfr. J. VICENS VIVES, *Joan d'Aragó*, Barcelona, Ed. Teide, p. 260.

(16) A.P.S.F.P., *Llibre III de privilegis reials de la Vall d'Hostoles*.

negada l'entrada a Catalunya, començaren a reclamar censos, tasques i altres drets, inclosos els mals usos, als remences, i no només els d'aquell any, sinó també els d'anys anteriors. Segons Vicens Vives⁽¹⁷⁾, és molt probable que aquestes mesures obeïssin a un pla conjunt, ja que els estaments eclesiàstics i militars de la diòcesi de Girona tenien una junta de setze representants, amb gran capacitat per coordinar els esforços de tots els estaments interessats a mantenir els privilegis.

A partir de l'1 de febrer de 1462, els esdeveniments es precipitaren. la Diputació del General -a mans dels grans senyors feudals, militars i eclesiàstics- està sensiblement preocupada per l'expansió de l'afer remença. Demanà, per tant, que s'empresonessin els pagesos que es neguen a pagar els drets del senyor i que pertorben la pau. Arriben notícies que els pagesos estan molt agitats, pel fet d'haver-los exigit els pagaments actuals i els endarrerits, i l'alarma de les faccions feudals augmenta. Es detecten, efectivament, moviments camperols a la Vall de Santa Pau i reunions a la Vall d'Hostoles. I, el dia 5 de març de 1462, es presenten diferents proposicions per resoldre la qüestió remença. Guanyà la proposició del comte de Pallars, que va obtenir 35 vots sobre una cinquantena. La proposta deia "*...el fet dels homes de remença dix ésser del perer que si déu vol proveir amb gent de cavall e de peu en tant nombre com serà necessari a despesa del General...*"⁽¹⁸⁾ Era pràcticament una declaració de guerra i la sort ja era decidida. La reina Joana i el seu fill Ferran es traslladaren a Girona per tractar d'apaiagar els pagesos que, en plena preparació de sublevació, recorrien les muntanyes reclutant gent. Tot intent de negociació fou inútil; els pagesos ja atacaven Castellfollit i s'apropaven cap a Besalú. La Diputació del General preparava el seu exèrcit, nomenant-ne capità general el comte de Pallars. Entre els dies 7 i 22 d'abril, la reina es posà en contacte amb Verntallat, el nomenà cap de la host remença, i li lliurà les reials banderes. Ell ocupà el castell d'Hostoles i en féu el seu quarter general.

---

(17) Cfr. J. VICENS VIVES, *Historia de los remensas (en el siglo XV)*, p. 70.

(18) A.C.A., *Colección de documentos inéditos. (Codoín)*, vol. XVIII, p. 398.

3.- GUERRA CIVIL I REVOLTA REMENÇA

(1462 - 1472)

El dia 17 de juny de l'any 1462, festivitat de Corpus Christi, el comte de Pallars ordenà l'assalt de la ciutat de Girona⁽¹⁹⁾, el qual es portà a cap per quatre sectors: per la torre Gironella, pel portal de Sant Cristòfol, per l'església de Sant Feliu i per la porta Rufina. Les forces atacants ocuparen la ciutat amb l'excepció de la Força Vella (antiga ciutat romana), on resistiren la reina Joana i el príncep Ferran amb les forces fidels i, entre elles, alguns remences. A mesura que passaven els dies, la situació dels assetjats era més difícil. Finalment, el setge s'hagué d'aixecar ja que, el dia 21 de juliol⁽²⁰⁾, el comte de Foix -a conseqüència d'un pacte establert entre el rei Joan II i el rei de França- amb un exèrcit de 5.000 soldats, ocupà la ciutat i obligà el comte de Pallars a retirar-se.

Durant el desplaçament de tots aquests esdeveniments, Verntallat desplegà una activitat veritablement excepcional. El dia 19 de juny de 1462, la Diputació del General rebé una carta⁽²¹⁾ procedent de Sant Joan de les Abadesses, avisant als diputats que Verntallat rondava per les rodalies d'Olot amb la intenció de prendre la vila. Uns dies més tard, el 26 de juny, els consellers avisaven la ciutat de Vic: "*Entès havem que en Verntallat, amb alguna gent, trasteja per aquestes parts.*"⁽²²⁾ El mes de juliol⁽²³⁾, el cabdill remença, al front d'uns 1.700 homes, s'apoderà de Banyoles, de Besalú, de Castellfollit, de Camprodon i d'Olot, a més dels castells de Besora, de Milany i de Llaiers. El 23 de juliol es trobava a Santa Pau. El primer d'agost, el prior de Ripoll escrigué⁽²⁴⁾ als diputats del General comunicant-los que els darrers dies de juliol han arribat, en aquesta vila, en Verntallat i en Jaume Ferrer, juntament amb molts de pagesos armats, demanant que es fes

---

(19) Cfr. S. SOBREQÜÉS i VIDAL i J. Sobrequés i CALLICÓ, *La guerra civil catalana del segle XV*, Barcelona, Ed. 62, 1973, p. 211.

(20) *Ibid.*, p. 222.

(21) A.C.A., *Codoin*, vol. XXI, p. 18.

(22) A.C.A., *Codoin*, vol. XX, p. 343.

(23) Cfr. J. VICENS VIVES, *op. cit.*, p. 113.

(24) A.C.A., *Codoin*, vol. XXII, p. 113.

homenatge al Senyor Rei. El 2 d'agost, amb 700 homes, es troba prop de Vic. El mateix mes d'agost, Verntallat, per ordre del rei Joan II, custodia la ciutat de Girona⁽²⁵⁾, i el 21 d'agost, segons una carta de Ramon de Planella als diputats⁽²⁶⁾, en Verntallat vol prendre la vila de Cardona. El dia 25, en una altra carta adreçada al comte de Pallars⁽²⁷⁾, comuniquen que Verntallat és a Collsacabra, preparant l'entrada dels francesos. El dia 27 el tornem a trobar prop de la vila de Sant Joan de les Abadesses⁽²⁸⁾. Totes aquestes comunicacions ens objectiven una intensa activitat de l'exèrcit remença, que domina ja una bona porció de terreny.

Durant quasi tota la guerra civil "els Verntallat" dominaren el territori de la Muntanya i part de la Selva. Un extens territori que s'estén des dels Pirineus fins a la falda del Montseny, i des del curs alt del Ter fins a l'Empordà i depressió central de la Selva. El front quedava limitat per una línia forta, que es recolzava a Besalú, Banyoles, Santa Coloma i Hostalric (viles, totes, en poder de les tropes del General, amb l'excepció de Girona, que era connectada amb els remences per la zona muntanyosa de Rocacorba). Pel costat del Ter, les tropes remences eren situades a Rupit, Besora, Camprodon i Molló, mentre que el nucli remença fort es localitzava entre l'arc de l'alt Fluvià, les valls d'Hostoles i Llèmena i la comarca de Banyoles, nucli que es comunicava amb la conca alta del Ter per la Vall de Bianya. Sobre tot aquest ampli territori Francesc de Verntallat va exercir-hi una direcció indiscutible, abonada legalment per la Corona⁽²⁹⁾.

Avançada ja la guerra civil, el dia 3 de maig de 1470, i en vista que el territori que dominava Verntallat havia quedat pràcticament encerclat, el rei Joan II comissionà Francesc de Verntallat perquè, com a capità general del rei, mentre durés l'aïllament, pogués nomenar els batlles en nom seu⁽³⁰⁾.

---

(25) Cfr. A. ROVIRA i VIRGILI, *Història Nacional de Catalunya*, Barcelona, Ed. Pàtria, 1924, vol. VI, p. 536.

(26) A.C.A., *Codoin*, vol. XXIII, p. 54.

(27) A.C.A., *Codoin*, vol. XXIII, p. 84.

(28) A.C.A., *Codoin*, vol. XXII, p. 397.

(29) Cfr. J. VICENS VIVES, *op. cit.*, p. 98 - 108.

(30) A.P.S. F.P., *Llibre III de privilegis del 3 de maig de 1470*.

Quan faltava poc per acabar-se la guerra civil, el rei Joan va concedir, amb data del 15 de novembre de 1471, als jurats i Universitat de la Vall d'Hostoles, en reconeixement dels serveis prestats, una "Carta magna"⁽³¹⁾ en la qual, entre altres privilegis, els facultava per a l'elecció d'un batlle amb possessió de la jurisdicció civil i criminal. Finalment, el 28 d'octubre de 1472, s'acabà la guerra civil, en tornar Barcelona a l'obediència del rei Joan II, respectant tots els seus privilegis (Capitulació de Pedralbes).

4.- UN NOU PERÍODE INESTABLE (1472 - 1486)

Acabada la guerra civil, la pacificació del camp remença no era, evidentment, consolidada. En realitat, els pagesos que tant havien lluitat, esperaven que el rei Joan resolgués d'una vegada el conflicte pendent de l'abolició de la servitud personal i els mals usos que els senyors els imposaven. Però el rei, una vegada més, es mostrà irresolut i la situació s'anà prolongant perillosament.

Mentre Verntallat retenia encara, el 1473, el castell d'Hostoles en el seu poder, el rei Joan II va donar un pas significatiu, obligant el cabdill remença a tornar el castell de Finestres al senyor de Santa Pau⁽³²⁾. Però la situació de la Muntanya remença continuava preocupant el rei, el qual decidí, el dia 23 d'octubre de 1474, crear el vescomtat d'Hostoles per al propi Verntallat⁽³³⁾, que afectava una gran zona de terreny (valls d'Amer i Llèmena, Canet d'Adri, Mieres, Falgons, Torn, Cartellà i el terme i la Vall d'Hostoles amb els seus castells: el d'Hostoles i el de Puig Alder). L'opinió de Vicens Vives sobre aquest punt, discrepa amb la d'altres historiadors. Segons ell, el monarca va crear un estat remença a la Muntanya, lliure de qualsevol intromissió, amb l'objectiu que pogués desenvolupar-se pacíficament⁽³⁴⁾. El nostre parer és coincident amb el de Vicens Vives, recolzant-nos en els fets

---

(31) A.C.A., *Cancilleria reial*, Reg. 4311.

(32) Cfr. J. VICENS VIVES, *op. cit.*, p. 113.

(33) A.C.A., *Arxiu reial*, Reg. 3356.

(34) Cfr. J. VICENS VIVES, *op. cit.*, p. 108 - 116.

que relacionem tot seguit. El mateix dia que Verntallat fou nomenat vescomte d'Hostoles, intervingué prop de Ferran II, primogènit i futur rei (atenent, sense cap dubte, a l'avançada edat de Joan II, i aconseguint així la confirmació, per part del Príncep, dels privilegis atorgats per Joan II -el 1471- a la Vall d'Hostoles)⁽³⁵⁾.

Quan el novembre del mateix any 1474, el Capítol de la Seu de Girona decideix cobrar els censos pendents dels seus pagesos, els pagesos de Corçà s'aixequen. Verntallat intervé en la defensa del castell de Corçà. Pot resistir, durant tres setmanes, els atacs de les tropes de la Mitra de Girona, però hagué de cedir el dia 5 d'abril de 1475, davant la presència d'un exèrcit reial de 2.000 homes⁽³⁶⁾. A la vista d'aquesta postura intransigent de la Mitra de Girona, Verntallat i els seus seguidors es reuneixen el 14 de maig, per demanar un nou sacramental, en el qual poguessin entrar tots els vassalls del rei i de l'Església, amb la finalitat d'ajuntar tots els esforços tendents a neutralitzar les reclamacions dels senyors, envair les seves propietats i no pagar ni els drets capbrevats. El mes de juliol, davant de la passivitat del rei, la seva preocupació era total i, des de la localitat de Constantins, va llançar la famosa crida⁽³⁷⁾ reclamant l'exempció total de censos, tasques, i proclamen la resistència armada al crit de "*via fora, sacramental*". El rei Joan va reaccionar, immediatament, mitjançant una provisió que especificà, amb tota claredat, que els pagesos havien de fer front a les seves obligacions, exceptuant els mals usos. Com que la denegació de Joan equivalia a la guerra civil, el Príncep Ferran s'afanyà a decretar l'exempció de pagaments als pagesos de la Muntanya que depenguessin de la capitania de Verntallat⁽³⁸⁾.

Mort el rei Joan, el 1479, jura furs a Barcelona el rei Ferran II, que continua mantenint -igual com el seu predecessor- una política ambigua entorn de la qüestió remença. Tot i això, concedeix i confirma els privilegis anteriors de la Vall d'Hostoles per a l'elecció de cònsols i consellers. I el

---

(35) Cfr. nota 31.

(36) Cfr. J. VICENS VIVES, *op. cit.*, p. 121.

(37) *Ibid.*, p. 115.

(38) Cfr. S. SOBREQÜES i J. SOBREQÜÉS, *op. cit.*, vol. II, p. 344.

mateix any (1479), Verntallat compra una casa a la plaça major de Sant Feliu de Pallerols⁽³⁹⁾. Però el 8 d'octubre de 1481, Ferran II donà un pas de conseqüències tràgiques. Publicà una Constitució que revocava la sentència d'Alfons IV⁽⁴⁰⁾, de l'any 1458, en la qual se suspenia l'aplicació dels mals usos. D'acord amb Vicens Vives, aquesta Constitució restituïa els senyors en el pleníssim ús de les servituds i els drets sobre els remences, constituint un clar triomf de la reacció aristocràtica i comportant nefastes conseqüències. Tan aviat com els procuradors dels senyors intentaren aplicar la nova constitució, els remences reaccionaren novament de forma violenta. El dia 8 de novembre del següent any (1482), el rei Ferran dictà una pragmàtica⁽⁴¹⁾ ordenant la devolució de béns: llocs, terres i castells als qui els posseïssin abans d'iniciar-se l'època de les torbacions (1462) i, el 5 de novembre, ordenà a Verntallat restituir el castell d'Hostoles a Nicolau de Pròxita⁽⁴²⁾. La situació no podia ésser més crítica. Efectivament, el 22 de setembre de 1484 va esclatar la segona revolta remença, aquest cop comandada per Pere Joan Sala, de Granollers de Rocacorba, capitanejant l'ala radical del moviment remença. Aquesta guerra fou de curta durada i, malgrat els seus èxits inicials, fou esclafada a Llerona el dia 24 de març de 1485. Pere Joan Sala fou capturat i quatre dies més tard executat⁽⁴³⁾.

Mentrestant, la posició de Verntallat era d'una bel.ligerància passiva. No atacava les forces del rei, però els remences tenien al seu poder els castells de la Muntanya i Verntallat tenia en el d'Hostoles -que no havia pas restituit- el seu quarter general.

Ben segur que la segona revolta féu reflexionar al rei Ferran, ja que endegà una sèrie de negociacions amb la finalitat que els pagesos i els senyors acceptessin el seu arbitratge per posar fi al conflicte. Efectivament, el dia 8 de novembre de 1485, es firmà -a Amer- el compromís pel qual

---

(39) A.C.A., *Cancilleria reial*, Reg. 3546, fol. 8.

(40) A.C.A., *Arxiu reial, pro cortes 39*, Constitució "Com por lo senyor...", fol. 115.

(41) A.C.A., *Cancilleria reial*, Reg. 3599, fol. 111.

(42) A.C.A., *Registre de vendes del reial patrimoni*, vol. V, fol. 25, n.º 50.

(43) Cf. J. VICENS VIVES, *op. cit.*, p. 151.

s'acceptava l'arbitratge reial ⁽⁴⁴⁾ i el retorn dels castells, episodi que presentà moltes dificultats, perquè el 5 de desembre del mateix any, Verntallat estava, evidentment, indecís de restituir el castell d'Hostoles.

El primer de març de 1486, després d'exigir-li-ho el propi rei, Verntallat va adreçar-se cap a Medina del Campo (acompanyat de Llorenç Espígol, de Sant Feliu de Pallerols), i el 2 d'abril es va signar -a Guadalupe (Extremadura)- la Sentència Arbitral de Guadalupe, que posava fi al conflicte.

5.- SENTÈNCIA ARBITRAL DE GUADALUPE, 2 D'ABRIL DE 1486

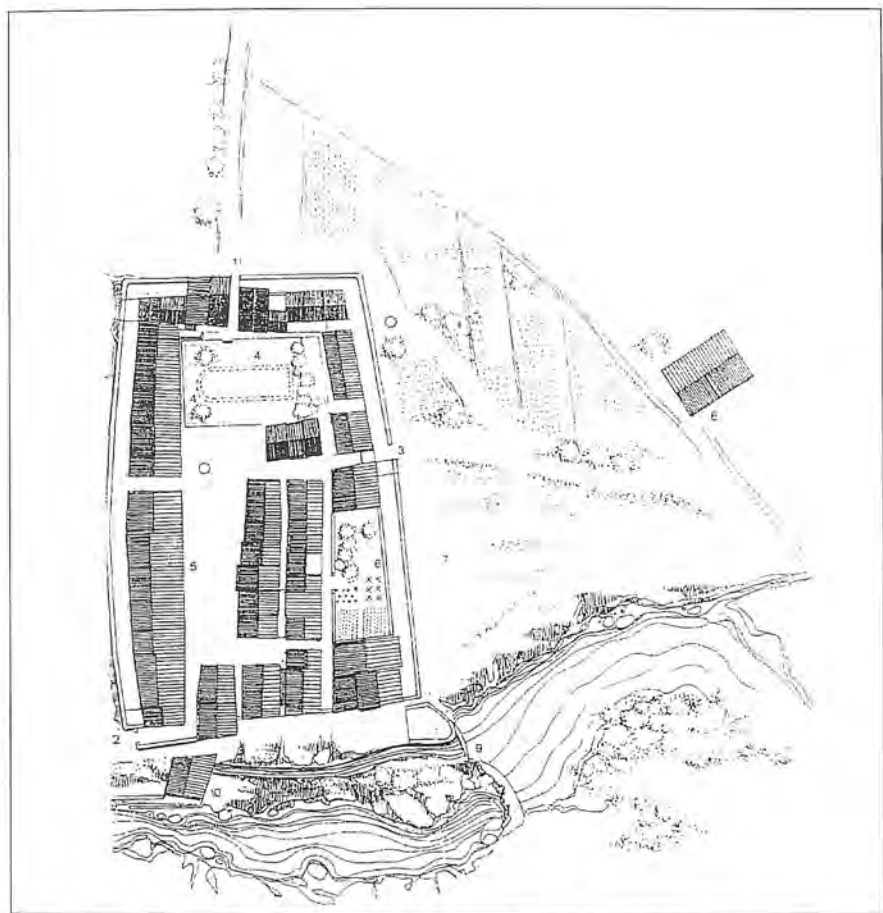
No és aquest el lloc, ni el moment, d'intentar avaluar la incidència de la Sentència en la situació del pagès català després de promulgada. Molt s'ha escrit i s'escriurà sobre ella, amb divergències notòries per part dels historiadors que han investigat el tema. No pot escapar a ningú que el tema és d'una enorme complexitat, i efectuar judicis sense conèixer a fons la situació de la pagesia de remença, des de la implantació del feudalisme fins a 1486, pot conduir a moltes imprecisions i errors. Malauradament per al nostre país, el període que abasta des del 1050 fins al 1486 no ha estat estudiat globalment ni a fons, almenys pel que fa referència a les situacions que patiren els pagesos afectats per l'etapa feudal.

Nosaltres hem recopilat vint-i-tres disposicions editades durant el període de temps que va des dels Usatges de Barcelona fins a la Sentència de Guadalupe (Constitucions de Corts i recopilacions jurídiques anti-remençes). Caldrà conèixer bé la situació real dels pagesos dins de les senyories feudals, laïques i eclesiàstiques -que eren la gran majoria-, i estudiar els trets comuns i diferencials entre elles. Pensem que una avaluació correcta de la Sentència no es pot fer si no es coneixen bé els antecedents, així com les conseqüències.

Ens limitarem, aquí, a apuntar que la Sentència aboleix els sis mals

---

(44) A.C.A., *Reial patrimoni*, Reg. 2609, fol. 1

Vila fortificada de St. Feliu de Pallerols el s. XV. N.º (1) portal meridional, (2) portal del pont, en aquest indret tenia casa, a finals del segle, Francesc de Verntallat, cabdill dels remences, (3) portal de ponent, (4) sagrera, (5) plaça major, (6) casa - palau dels Rocabertí, (7) prat o plaça verda, (8) mas Soler, (9) resclosa del molí, i (10) molí de la Conqueta.

Plànol: Carles Fochs, arquitecte i professor de l'Escola d'Arquitectura del Vallès. Universitat Politècnica de Catalunya.

usos (la remença personal, la intèstia, l'eixorquia, la cugucia, l'arcia i la firma d'espoli violenta), els quals, la pròpia Sentència qualifica d'evident iniquitat. També anul·la el dret i la facultat que tenien els senyors de maltractar els seus pagesos (dret -recordem-ho- que fou creat en les Corts de Cervera de 1202). Igualment, aboleix drets menors (com, per exemple, el vi de trèscol, pernes de cansalada, cistella de raïms, blat de capta, joves, batudes, famades, tragines, etc.) i altres drets i servituds, sempre que no estiguessin capbrevats.

Per altra part, però, la Sentència obligava els pagesos a continuar prestant homenatge al seu senyor. Respectava, doncs, les jurisdiccions senyoriales. Imposava una forta sanció als pagesos per haver-se aixecat contra el rei.

No hi ha notícies directes de com va ser rebuda la Sentència entre la població pagesa afectada. Probablement ho féu amb un sentiment de calma i satisfacció. No havien passat inútilment 436 anys sota el jou feudal i la transmissió oral devia haver recordat constantment, durant aquest temps, les penalitats sofertes. En aquest sentit, no ens en pot pas quedar cap dubte, la Sentència va ésser un consol.

Tampoc no sabem el motiu pel qual el dia 8 de juliol de 1486, poc després de la Sentència, les autoritats de la Vall d'Hostoles i una gran multitud varen pujar al castell d'Hostoles i -en presència del subveguer de Girona, Joan Colom, cavaller- es llegiren, pel notari Miquel Ombert, els privilegis concedits pels reis Joan II i Ferran II. El document fa constar la presència de Llorenç Espígol, que havia tornat ja de Guadalupe; no així de Francesc de Verntallat, retintut a la Cort reial durant un cert temps. (No és, però, gens aventurat suposar que Ferran II estava intranquil per les possibles conseqüències de l'aplicació de la Sentència i va creure que era més oportú retenir Verntallat al seu costat). El mateix dia, el notari Ombert fa constar que dites autoritats i persones es constituïren també a la plaça de la vila de Sant Feliu, i es tornaren a llegir els privilegis, fent constar, especialment, que dits privilegis havien estat confirmats pel propi Ferran II⁽⁴⁵⁾.

---

(45) *A.P.S.F.P., Llibre III de privilegis reials de la Vall d'Hostoles.*

Segons les dades de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, els pagesos de la Vall d'Hostoles que pagaren els talls derivats de la Sentència de Guadalupe foren 89. En la relació figura una nota que diu textualment: "*Van tots per LXX fochs considerant llur pobresa.*"⁽⁴⁶⁾

CONSIDERACIÓ FINAL

Vers l'any 1419, els pagesos de la Vall van aconseguir alliberar-se, per fi i definitivament, de la jurisdicció senyorial i passar a dependre del Rei. Intervenien directament en l'elecció dels cònsols i consellers, i el batlle reial era, per tant, un home de la Vall. L'any 1486, la Sentència de Guadalupe els havia fet homes lliures i la situació era substancialment diferent. Els masos que havien sobreviscut a les pestes del segle XIV eren, evidentment, més forts, i llur fortalesa derivava de l'absorció dels masos rònecs. Caldrà veure, però, com es desenvoluparà el segle XVI, ja que al camp català no tots els problemes eren resolts i el dèficit de la població, almenys pel que fa referència a la Vall d'Hostoles, era extraordinàriament gran. Però els privilegis reials afavoreixen la repoblació de la Vall i, en aquest sentit, s'haurà de considerar com una àrea privilegiada.

Abreviatures:

- A.C.A.   Arxiu de la Corona d'Aragó.
A.P.S.F.P.   Arxiu Parroquial de St. Feliu de Pallerols.
A.H.C.O.   Arxiu Històric Comarcal d'Olot.
A.D.G.   Arxiu Diocesà de Girona.

---

(46) Cfr. J. VICENS VIVES, *op. cit.*, p. 337 - 355.